

Список використаних джерел

1. Бердар М. М. Управління процесом формування і використання фінансових ресурсів підприємства на основі логістичного підходу / М. М. Бердар // Акт. пробл. економіки. – 2008. – № 5. – С. 133 – 138.
2. Гнип Н. О. Моделі формування фінансового потенціалу в рамках стратегії зростання підприємства / Н. О. Гнип // Держава та регіони. – 2010. – № 2. – С. 63 – 66.
3. Гудзь О. Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств : монографія / О. Є. Гудзь. – К. : ННЦ, 2007. – 578 с.
4. Зятковська Л. І. Методологічні засади фінансового забезпечення підприємств / Л. І. Зятковська // Фінанси України. – 2007. – № 6. – С. 148 – 155.
5. Кушнір І. В. Фінанси. Інтерактивний курс / І. В. Кушнір. – Режим доступу : www.fin.at.ua/load/1-1-0-108.
6. Опарін В. М. Фінанси : навч. посіб. / В. М. Опарін. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – К. : КНЕУ, 2008. – 240 с.
7. Привалова Л. В. Сутність фінансового ринку, його роль у мобілізації і розподілі фінансових ресурсів / Л. В. Привалова. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vddfa/2012_1/Privalova.pdf.
8. Про підприємства в Україні : Закон України від 27 берез. 1991 р. № 887-ХП // Відом. Верховної Ради України. – 1991. – № 24. – Ст. 272.
9. Рибалко Н. О. Фінансові ресурси підприємств: грошові кошти чи щось більше / Н. О. Рибалко // Загальні питання економіки. – 2009. – № 14. – С. 28 – 31.
10. Романенко О. Р. Фінанси : навч.-метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни / О. Р. Романенко, С. Я. Огородник. – 2008. – № 3. – С. 56 – 87.
11. Формування фінансових коштів підприємства. – Режим доступу : www.works.tarefer.ru/92/100138/index.html.

Надійшла до редколегії 22.02.13

УДК: 65.012.7

Денис КРАСНИКОВ

Інститут розвитку державних закупівель

МЕТОДИ РОЗРАХУНКУ ЗБИТКІВ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПОРУШЕНЬ ПІД ЧАС УКЛАДАННЯ ДЕРЖАВНИМИ УСТАНОВАМИ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ

Розглядається зарубіжний та вітчизняний досвід розрахунку збитків за господарськими договорами. Аналізуються методи таких розрахунків у порівнянні з можливістю їх застосування до державних контрактів. Досліджується система відшкодування збитків за договорами в Україні, у тому числі питання завдання збитків державі в результаті неякісного виконання договорів, укладених із розпорядниками державних коштів, та вплив на їх виконання корупційних передумов укладання таких договорів.

Ключові слова: господарські договори, суб'єкти господарювання, договірні зобов'язання, закупівлі за державні кошти, збитки, втрати.

© Красніков Д. А., 2013

Денис Красніков. Методи расчетов убытков по результатам нарушений во время составления государственными организациями хозяйственных договоров

Рассматривается зарубежный и отечественный опыт расчета убытков по хозяйственным договорам. Анализируются методы таких расчетов в сравнении с возможностью их применения к государственным контрактам. Исследуется система возмещения ущербов по договорам в Украине, в том числе вопросы причинения ущерба государству в результате некачественного выполнения договоров, заключенных с распорядителями государственных средств, и влияние на их выполнение коррупционных предпосылок заключения таких договоров.

Ключевые слова: хозяйственные договора, субъекты ведения хозяйства, договорные обязательства, закупки за государственные средства, ущерб, потери.

Denys Krasnikov. Methods for damages calculation on the results of violations at the conclusion of economic contracts by government agencies

Foreign and home experiences in damages calculation for economic contracts are considered. The methods of calculation in comparison with the ability to apply them to public contracts are analyzed. The system of compensation on contracts in Ukraine, including the issue of losses as a result of poor exercise of contracts made with managers of public funds, and the impact on their performance corrupt prerequisites of such agreements conclusion are investigated.

Keywords: economic agreements, undertakings, covenants, public procurement, damages, losses.

Перехід до ринкової економіки характеризується різноманітністю форм власності, суб'єктів господарської діяльності, форм ведення виробництва та господарювання і, як результат цього, широким колом та різноманітністю господарських договорів. Саме з їх допомогою промислові та інші підприємства і підприємці планують свою діяльність. Відтепер не план, а договір став основним важелем ведення господарської діяльності і регулювання відносин між її суб'єктами. При цьому держава не залишилась осторонь і господарські відносини з державними установами розвиваються в тому самому напрямі – шляхом укладання розпорядниками державних коштів господарських договорів, які фінансуються за державні кошти.

Порядок укладання господарських договорів визначено в господарському та цивільному кодексах України [1; 8], там само врегульовано питання порушення умов виконання таких договорів та визначено склад і розмір відшкодування збитків у результаті недотримання суб'єктами господарювання договірних зобов'язань. У Господарському кодексі України [1] під збитками розуміються витрати, зроблені управною стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані доходи, які управна сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною. Водночас, коли мова йде про виконання зобов'язань за договорами, що оплачуються за державні кошти, існують значні відмінності, особливо в питаннях відшкодування збитків, оскільки в таких договірних відносинах контрагентом є держава, тоді як в українському законодавстві взагалі відсутнє поняття «збитки, завдані державі».

Актуальність теми нашого дослідження обумовлена необхідністю приведення нашого законодавства до правових стандартів розвинутих країн

світу, зокрема у сфері регулювання господарських відносин, що дозволить Україні більш активно налагоджувати міжнародні комерційні зв'язки.

У наукових роботах багатьох сучасних учених, таких як О. О. Дудоров, М. І. Мельник, А. В. Томсінов, В. С. Євтєєв, А. В. Латинцев, П. С. Берзін, розглядаються питання злочинів у сфері господарської діяльності та розрахунок матеріальної шкоди або фактичних збитків, завданих організаціям, що здійснюють свою діяльність з метою отримання прибутку. При цьому майже не досліджується можливість розрахунку збитків та компенсації втрат за договорами, де одним із контрагентів є держава.

Мета дослідження – розглянути зарубіжний та вітчизняний досвід розрахунку збитків у результаті порушення умов господарських договорів у контексті договірних відносин з державними установами.

Насамперед слід визначитись із поняттям суб'єкта господарювання в Україні. Відповідно до Господарського кодексу України [1] суб'єктами господарювання є учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно й несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

Суб'єктами господарювання є:

1) господарські організації – юридичні особи, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Цивільного кодексу України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Майново-господарські зобов'язання, які виникають між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання і негосподарюючими суб'єктами – юридичними особами на підставі господарських договорів, є господарсько-договірними зобов'язаннями [1]. При цьому слід відрізнити звичайні договірні зобов'язання, зокрема у вигляді договору купівлі-продажу, та державні контракти.

Державний контракт – це договір, укладений державним замовником від імені держави з виконавцем державного замовлення, в якому визначаються економічні та правові зобов'язання сторін і регулюються взаємовідносини замовника і виконавця. Сторонами державного контракту (договору за державним замовленням) є визначені законом суб'єкти господарювання – виконавці державного замовлення і державні замовники, уповноважені від імені держави укладати такі договори. У державних контрактах визначаються господарські зобов'язання сторін і регулюються відносини замовника з виконавцем щодо виконання державного замовлення. Господарським кодексом України встановлено, що укладення господарського договору є обов'язковим для сторін, якщо він заснований на державному замовленні, виконання якого є обов'язком

для суб'єкта господарювання у випадках, передбачених законом [1].

Крім того, у Законі України «Про здійснення державних закупівель» визначено окреме поняття договору про закупівлю, що трактується як договір, який укладається між замовником і учасником за результатами процедури закупівлі та передбачає надання послуг, виконання робіт або набуття права власності на товари за державні кошти [5].

Далі розглянемо поняття збитків. У Господарському кодексі України визначено, що до збитків, які підлягають відшкодуванню особою, яка допустила господарське правопорушення, входить:

– вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства;

– додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків унаслідок порушення зобов'язання другою стороною;

– неодержаний прибуток (втрачена вигода), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати в разі належного виконання зобов'язання другою стороною [1].

При цьому Цивільний кодекс України визначає збитки як:

– втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);

– доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода) [8].

Таким чином, відразу із визначень поняття збитків можна зрозуміти, що сума відшкодування може бути розрахована за фактичними втратами в результаті неналежного виконання умов договору, коли дійсно можна оцінити вартість пошкодженого чи втраченого майна або розрахувати суму, витрачену на відновлення сталого порядку господарювання потерпілої особи, або за «імовірними» втратами, коли фактичних втрат немає, але через порушення договірних зобов'язань одна зі сторін недоотримала дохід або зазнала надлишкових витрат, розмір яких і буде сумою завданих збитків.

В європейських країнах, законодавство яких у більшості випадків ґрунтується на судовій практиці, зокрема в Англії, чітке законодавство в цій сфері є найдавнішим, розрахунок збитків може відбуватись у трьох напрямках і в основному розглядається в контексті прибуткових організацій, комерційних структур. Першим є варіант, коли розмір збитків розраховується за імітацією умов, що договір узагалі не укладався. Створюється ситуація, коли сторони ще не підписали договір, і сума збитків розраховується відповідно до потрачених потерпілою стороною фактичних коштів з моменту підписання договору. Таким чином, сторона, що порушила умови договірних зобов'язань, відшкодовує суму, яка поверне потерпілу сторону в стан, коли б договір узагалі не укладався. Другий варіант розрахунку збитків здійснюється шляхом створення ситуації, коли б договір був виконаний повністю. За таких умов збитки відшкодовуються в сумі недовиконання такого договору. І третя,

найбільш спірна ситуація, коли порушується законодавство, у тому числі у сфері господарювання, але неможливо розрахувати збитки через відсутність доказів саме збитковості в результаті порушень. У такому випадку можуть бути застосовані штрафні санкції, але при цьому збитки постраждалій особі не відшкодовуються.

Водночас слід зазначити, що в праві Англії, на відміну від нашого законодавства, немає інституту втраченої вигоди в понятті ймовірних доходів, оскільки, як зазначено вище, для розрахунку збитків у їх законодавстві використовуються інші елементи, зокрема доходи та витрати в разі належного виконання або взагалі не укладання договору [7].

Судова практика розвинутих країн свідчить, що для визначення розміру збитків одним із найважливіших елементів є достовірність доказів для їх фактичного розрахунку. Наприклад, у законодавстві США розроблений цілий комплекс правил (доктрина достовірності), які дозволяють визначити необхідний рівень точності таких розрахунків. При цьому кожне судове рішення стосовно розгляду справ про порушення договірних зобов'язань супроводжується додатковими факторами, які впливають на достовірність розрахунку збитків, такими як причина порушення умов договору та обізнаність сторін про можливість її виникнення, цінові коливання, що впливають на розрахунок збитків та розмір їх відшкодувань, особливо якщо такий розрахунок відбувається через проміжок часу, а також багато інших обставин, які враховуються в процесі судових розглядів стосовно кожної ситуації. Достовірність збитків у праві США настільки важлива, що невідповідність доказів стандарту достовірності є однією з двох підстав, через яку суддя може не погодитись із вирокі присяжних.

Усі розглянуті ситуації, як у вітчизняному так і в зарубіжному законодавстві, стосуються організацій, діяльність яких спрямована на отримання прибутку, з орієнтовного розміру якого або розміру фактично недоотриманого прибутку й може бути розрахована сума завданих збитків. І зовсім інша ситуація з договорами, які укладені з державними установами, що є неприбутковими і чия діяльність спрямована на виконання завдань держави, а не отримання доходу. У цій ситуації залишається можливим розрахунок фактичних втрат, якщо, наприклад, поставку здійснено в неповній кількості й можна розрахувати збитки за недоотриманий товар у розмірі сплачених за нього коштів. Також залишається актуальним розрахунок у разі неякісного виконання умов договору, наприклад, поставка пошкодженого товару. В англійському законодавстві – це ситуація, коли договір було б виконано і збиток розраховано в сумі сплачених коштів за товар, що відповідає умовам договору. Проте для договорів, які укладаються державними органами, що є контрагентами від імені держави, майже не існує розрахунку збитків з урахуванням впливу порушення договірних зобов'язань на результат діяльності таких органів в особі всієї держави просто тому, що результатом не є прибуток. Водночас не визначено ситуацію розрахунку збитків, завданих у результаті порушень, які призвели до завищення вартості державного

контракту, оскільки фактичне постачання в цьому випадку відбувається.

Якщо в Англії юридична особа продасть нерухомість, яка через деякий час, наприклад у зв'язку з екологічними обставинами, значно втратить у ціні, і особа, що купила цю нерухомість, зможе довести, що продавець знав про такі обставини на момент укладання договору купівлі-продажу, вона зможе отримати відшкодування збитків. Якщо розглядати ситуацію ідеального виконання договору, то збитки дорівнюватимуть різниці вартості цієї нерухомості на момент продажу і фактичної. При цьому постраждала особа сама вирішує, на яку суму відшкодування претендувати з огляду на докази, які вона зможе забезпечити.

Якщо аналізувати практику України, то в ситуації з договорами закупівлі, що фінансуються за державні кошти, навіть якщо на момент укладення договору обидві сторони знали, що його вартість перевищує ринкову, неможливо розрахувати збитки, завдані державі, через відсутність законодавчо обумовленої формули розрахунку збитків у цій ситуації. При цьому в законодавстві у сфері державних закупівель встановлено принцип економії та ефективного витрачання державних коштів, проте юридичного забезпечення відповідальності за його дотримання не передбачено.

Для того щоб державні закупівлі були ефективні, вони повинні відповідати потребам суспільства, держави і приватного сектору. Система державних закупівель країни повинна забезпечити необхідний внесок у надання суспільних послуг (зазвичай це товари, суспільнозначущі роботи та послуги) за мінімальних витрат та із відповідною якістю. Для досягнення цієї мети більшість процесів державних закупівель просто імітують роботу ринку насамперед шляхом обов'язкового проведення торгів на конкурентній основі. Реальна ж конкуренція дозволяє країні ефективно використовувати державні кошти, незалежно від того чи це внутрішні надходження, закордонна фінансова допомога чи кредити, що, відповідно, забезпечує розвиток інфраструктури і людського капіталу, зменшення бідності й підвищення темпів економічного зростання країни.

Ураховуючи той факт, що державні кошти витрачаються не їх фактичними власниками, а державними чиновниками, уповноваженими представляти інтереси держави, то під час укладання господарських договорів про закупівлю за державні кошти не завжди в їх виконавців є зацікавленість у реальній економії. Про корупційні явища у сфері витрачання державних коштів написано безліч наукових статей, у яких доведено, що це явище дійсно завдає державі значних фінансових втрат. Проте проблема визначення наслідків корупційних дій під час укладання господарських договорів полягає, по-перше, у визначенні відповідальних осіб, ураховуючи, що замовником фактично є держава, а підписуються договори фізичними особами, уповноваженими представляти її інтереси, по-друге, у визначенні методу розрахунку збитків, завданих державі, побудованому на принципі економії та ефективного витрачання державних коштів [2].

У цьому процесі важливу роль відіграє інститут контролю за

витрачанням державних коштів. В ідеалі чиновник, що підписує господарський договір, представляючи інтереси держави, повинен піклуватись про кінцевий результат, спрямований на максимальну економію. Ураховуючи, що забезпечити ідеальну ситуацію майже неможливо, необхідно залучити систему контролю, яка не дозволить відійти від основного принципу витрачання державних коштів.

У Законі України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [6] встановлено, що під час виявлення збитків, завданих державі чи підприємству, установі, організації, що контролюється, необхідно визначати їх розмір у встановленому законодавством порядку. При цьому в Положенні про Державну фінансову інспекцію України [3] встановлено, що під час виявлення збитків, завданих державі чи об'єкту контролю, потрібно визначати їх розмір згідно з методикою, яка повинна бути затверджена Кабінетом Міністрів України, але на сьогодні вона ще не затверджена. На практиці існує декілька розрахунків, які дозволяють визначати збитки за фактичними втратами (відсутність поставки, поставка товару неналежної якості, поставка не в повній кількості), зокрема згідно з Порядком визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей [4]. Але, як уже зазначалось, відсутній метод розрахунку ймовірних збитків, завданих державі, за результатами виконання господарських договорів, укладених від імені держави, але без зацікавленості в її інтересах, зокрема під час проведення процедур закупівель за державні кошти та визначення основних постачальників для державних контрактів.

Таким чином, дослідивши вітчизняний та зарубіжний досвід розрахунку збитків, завданих прибутковим організаціям, та застосувавши його для аналізу можливостей розрахунку збитків, завданих державі, можемо зазначити, що в законодавстві України під час визначення збитків не враховано особливості їх розрахунку під час укладання господарських договорів державними установами, діяльність яких не спрямована на отримання доходу. Узагалі в питаннях розрахунку збитків, завданих державі, упущено те, що державні договори укладаються конкретними чиновниками, що не завжди зацікавлені в економії державних коштів, що, у свою чергу, вимагає окремої системи визначення збитковості таких договорів та розрахунку відшкодувань, що повинні здійснюватись в інтересах держави. При цьому залишається неврегульованою законодавча база для можливості відповідних розрахунків у єдиному напрямку та забезпечення відсутності неоднозначних тлумачень.

З огляду на розглянуті питання можна стверджувати, що для якісної реалізації відповідного механізму розрахунку збитків, завданих державі, насамперед потрібно чітко розмежування понять «збитки, завдані прибутковим організаціям» та «збитки, завдані державі», як у контексті відповідальних осіб, методів розрахунку сум завданих збитків, так і можливостей їх відшкодування, що, у свою чергу, повинно бути нормативно врегульовано.

Список використаних джерел

1. **Господарський** кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.
2. **Многоликая** коррупция: выявление уязвимых мест на уровне секторов экономики и государственного управления : пер. с англ. / под ред. Э. Кампоса, С. Прадхана. – М. : Альпина Паблишерз, 2010. – 551 с.
3. **Положення** про Державну фінансову інспекцію України, затверджене Указом Президента України від 23 квіт. 2011 р. № 499/2011. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.
4. **Про затвердження** Порядку визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 січ. 1996 р. № 116. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.
5. **Про здійснення** державних закупівель : Закон України від 1 черв. 2010 р. № 2289-VI. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.
6. **Про основні засади** здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26 січ. 1993 р. № 2939-XII. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.
7. **Томсінов А. В.** Поняття договірних збитків у праві Англії, США та Росії : монографія / А. В. Томсінов. – М. : Зерцало-М, 2010. – 184 с.
8. **Цивільний** кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.

Надійшла до редколегії 08.02.13

УДК 32 (477)::17.022.1

Ганна ПОСПЕХОВА

*Національна академія державного управління
при Президенті України*

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ

Досліджуються причини формування негативного міжнародного іміджу України в контексті аналізу образу держави за кордоном, а також специфіка процесу коригування державного іміджу на міжнародній арені.

Ключові слова: держава, імідж, комунікації, політика, соціум.

Anna Pospekhova. Factors of forming of Ukraine international image
Исследуются причины формирования негативного международного имиджа Украины в контексте анализа образа государства за границей, а также специфика процесса корректировки государственного имиджа на международной арене.

Ключевые слова: государство, имидж, коммуникации, политика, социум.

Ganna Pospiekhova. Factors of forming of Ukraine international image
Reasons of forming of the Ukraine's international negative image forming are studied, in contexts analysis of the state's across the border image is performed, the specificity analysis of the state's international image process adjustment is performed as well.

Key words: state, image, communication, politics, society.

© Поспехова Г. М., 2013